

Mirjana PINEZIĆKatolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Splitu
Zrinsko frankopanska 19
RH - 21 000 Split
pinezic2003@yahoo.com

ČOVJEKOVA SLOBODA I ODGOVORNOST PREMA SEBI, DRUGIMA, BOGU I STVORENOM SVIJETU U SPISIMA EDITH STEIN

Sažetak

Na tragu Husserlove fenomenološke metode, Edith Stein najprije opisuje fenomen slobode u najužem smislu te riječi, tj. kao vezan uz ljudsku svijest i ljudski duh koji uključuje i volju, kako bi ga u širem smislu riječi prikazala kao stvarnost koja ulazi i čitavu čovjekovu stvarnost koja uključuje i društvenu dimenziju. Prava sloboda, međutim, ostvaruje se na najdubljoj duhovnoj razini, u savjesti i u duhovnoj duši, gdje primamo milost koja nas preobražava. Naša odgovornost proizlazi iz činjenice da smo slobodni. Čovjek ima sposobnost oblikovati samoga sebe, a iz te sposobnosti proizlazi i odgovornost za vlastite postupke. Budući da na najdubljem nivou duše milost donosi novu spoznaju, novu energiju i novu snagu, ovaj dar vodi i do novih oblika odgovornosti. Crkva, kao zajednica spasenja, strukturirana je tako da „dodaje“ i „vanjske“ putove milosti koje omogućavaju i slobodu čovjeka, ne samo kao duhovnog nego i kao tjelesnog bića. Molitva zagovora i međusobno predanje Bogu na poseban način izgrađuju Crkvu i stvaraju suodgovornost za spasenje drugih ljudi. Ta odgovornost proširuje se i na sav stvoreni svijet, kojemu, kao Božja djeca, trebamo posredovati Božju milost. Prema Edith Stein, kršćanski se život, stoga, temelji na suradnji između naravi, slobode i milosti.

Ključne riječi: Edith Stein, sloboda, odgovornost, zagovorna molitva, stvoreni svijet.

Uvod

Živimo u vremenu u kojem smo došli do vrhunca uzvisivanja i privatiziranja slobode, ali i do određene zasićenosti s individualnim pravima koja se temelje na ovakvu razumijevanju slobode. Dokument *Veritatis splendor* je već prije nekoliko desetljeća upozorio na problem apsolutiziranja slobode¹ i na njezino odvajanje od istine, što dovodi do posljedica poništavanja drugih

1 Ovakvo razumijevanje slobode ušlo je i u neka filozofsko-teološka promišljanja modernog doba, stoga enciklika ističe da: „U nekim strujama moderne misli stiglo se do toga da se sloboda toliko uzdiže te se od nje tvori apsolut koji bi bio izvor vrijednosti“. IVAN PAVAO II., *Veritatis splendor – Sjaj istine*. Enciklika o nekim temeljnim pitanjima moralnog naučavanja Crkve (6. VIII. 1993.), Dokumenti 107 (Zagreb: Kršćanska sadašnjost, 2008.), br. 32.

i uzvišenijih vrijednosti, i na koncu, do negiranja vrijednosti čovjeka samoga. Sloboda koja se svodi samo na formalni princip ljudske volje,² ne može sama po sebi ispuniti čovjekovo srce, pa se posljedično svodi samo na instrument kojim se želi postići vlastitu sreću, ali izvan istine i Božjih zapovijedi, izvan vjere i morala, izvan zajedništva i društvenih normi.

Slobodu se, naime, ne može lišiti njezine temeljne usmjerenosti na pojedinačno i opće dobro koje čovjeka otvara prema zajedništvu u ljubavi te se ova stvarnost treba očitovati i u društvenim strukturama, uza sve ono što u njima može biti loše.³ Sloboda, tako, mora biti prepoznata ne samo u sferi „duha“ pojedinca nego i u „izvanjskim“ strukturama zajednice koja svoje zajedništvo gradi, iz dana u dan, u slobodi i istini.⁴

Rješenje nije, dakle, u apsolutiziranju slobode i njezinu odvajanju od istinitog i zajedničkog dobra, ali ne može biti ni u negiranju čovjekove slobode i svođenju čovjeka na mehanizme prirode jer bi se na takav način čovjeku oduzela prava odgovornost koju ima prema drugome, ali i prema prirodi.⁵ K tome se još pridodaje i problem apsolutiziranja tehnike koja zamjenjuje čovjekovu slobodu, što vodi i do negiranja vrijednosti i svetosti

2 U smislu važnosti činjenice *da* hoćemo nešto, ali ne i onoga što hoćemo.

3 U enciklici *Spe salvi* Benedikt XVI. primjećuje kako se stvara krivi pojam nade u neke buduće „strukture“ koje bi donijele čovjeku ispunjenje, ali na način koji bi bio nametnut zajednici. Kako bi bile uistinu ljudske, te zajedničke strukture ne mogu biti lišene slobode jer bi time bile lišene dobra i sva bi odgovornost onda bila na lošim strukturama. Svaki čovjek i svaka zajednica, naprotiv, pretpostavlja slobodu te se glede etičkog promišljanja i moralnog odlučivanja uvijek nalaze na početku. Ljudska sloboda je krhka i mora se uvijek iznova osvajati za dobro, pa su stoga i same strukture društva potrebne obnavljanja. Usp.: BENEDIKT XVI., *Spe salvi – U nadi spašeni*. Enciklika vrhovnog svećenika biskupima, prezbiterima i đakonima, zavjetovanim osobama, i svim vjernicima laicima o kršćanskoj nadi (30. XI., 2007.), Dokumenti 149 (Zagreb: Kršćanska sadašnjost, 2008.), br. 24. (dalje: SS)

4 Ne može se, stoga, pretpostavljati da je moguće ostvariti neki svijet koji bi, na izvanjski način, stvorio isključivo dobre strukture jer bi to značilo da se strukture stvaraju na „mehanički“ način, bez slobodnog čovjekova opredjeljenja za to dobro. „Ako bi im se ta sloboda, u određenim okolnostima i strukturama, oduzela, svijet u konačnici ne bi bio dobar jer svijet bez slobode nipošto nije dobar svijet“. SS, br. 30.

5 Papa Franjo u enciklici *Laudato si'* naglašava kako se krivo shvaćena sloboda očituje ne samo u društvenim strukturama nego i u čovjekovu odnosu prema prirodi. „Povratak prirodi nikada ne smije biti na štetu slobode i odgovornosti ljudskih bića koja, kao dio svijeta, imaju zadaću unaprjeđivati vlastite sposobnosti radi njegove zaštite i razvijanja njegovih potencijala“. FRANJO, *Laudato si'*. Enciklika o brizi za zajednički dom (24. V. 2015.), Dokumenti 169 (Zagreb: Kršćanska sadašnjost, 2015.), br. 78. (dalje: LS)

života općenito.⁶ Ne može se stoga vrednovati čovjeka i njegovu slobodu kao jedine vrijednosti u stvorenome svijetu, ali se ne može sve izjednačiti i negirati čovjekovu pravu vrijednost i vrijednost njegove slobode te time oduzeti njegovu odgovornost prema društvu i stvorenom svijetu.⁷ Potrebno je stoga priznati i prepoznati pravu čovjekovu vrijednost kako bi time čovjek usmjerio svoju slobodu prema oslobađanju, rastu, spasenju i ljubavi, a ne prema uništenju prirode i njega samoga.⁸

Sloboda je, stoga, konstitutivni element čovjeka kao etičko-moralnog bića te nema etike ili morala bez slobode. Sloboda se, međutim, ne tiče samo čovjekova „duha“ nego i njegove „naravi“, tj. čovjeka kao duhovno-tjelesnog bića koji je usmjeren prema vrhovnom i krajnjem Dobru, kao i prema dobru zajednice. Budući da svoju tjelesnu dimenziju dijeli i s drugim živim bićima i s ostalim stvorenim svijetom, pitanje čovjekove slobode povlači za sobom i pitanje njegove odgovornosti koju ima prema sebi, Bogu, ali i prema drugima, kao i prema stvorenom svijetu.⁹

Što sve podrazumijeva ova činjenica da je čovjek kao duhovno-tjelesno biće konstitutivno slobodan i u kojem smislu se njegova odgovornosti proteže i na stvaranje struktura koje odražavaju međusobno duhovno zajedništvo osoba te određeno „zajedništvo“ sa svim stvorenjima, možemo potražiti u spisima Edith Stein (1891.-1942.), Židovke i Njemice,

- 6 Tehnologija „pokušava zgrabiti i držati u svojim rukama prirodne elemente i zajedno s tim sastavnice ljudskog života“ [R. Guardini]. Sužavaju se tako sposobnost odluke, istinska sloboda i prostor za alternativno stvaralaštvo pojedinaca“. LS, br. 108. „Ta nas situacija dovodi do stalne shizofrenije, u kojoj se ide od veličanja tehnokracije, koja ostalim bićima ne priznaje njihovu vrijednost, pa sve dotle da se samom ljudskom biću niječe posebna vrijednost“. LS, br. 118.
- 7 „No čovječnost se ne može ne uzeti u obzir. Obnova našeg odnosa s prirodom nije moguća bez obnove samoga čovjeka. Ne može biti ekologije bez odgovarajuće antropologije. Kada se čovjek drži tek jednim od bića među ostalima, produktom slučajnosti ili fizičkog determinizma, ‘postoji opasnost da u savjestima oslabi svijest o odgovornosti’.[Benedikt XVI.] Pogrešni antropocentrizam ne mora nužno ustupiti mjesto ‘biocentrizmu’, jer bi to imalo za posljedicu uvođenje nove neravnoteže, koja ne samo da neće riješiti sadašnje probleme nego će dodati nove. Ne može se od čovjeka očekivati da osjeća odgovornost za svijet ako se, istodobno, ne priznaju i ne vrednuju.“ LS, br. 118.
- 8 Ljudska sloboda može doprinijeti dobru čovjeka i čitavog svijeta ili može izazvati patnju i doprinijeti nazadovanju, dekadenciji svijeta i međusobnom uništenju. „Zato Crkva svojim djelovanjem ne samo da nastoji podsjetiti na dužnost da se brinemo za prirodu nego istodobno ‘mora nadasve zaštititi čovjeka od samouništenja [Benedikt XVI.]’“. LS, br. 79.
- 9 Benedikt XVI. smatra da se ljubav prema Bogu očituje u odgovornosti prema drugome. (Usp.: SS, br, 28), a na tragu *Laudato si’* bismo mogli reći da se očituje i u odgovornosti prema stvorenom svijetu.

filozofkinje i mističarke, karmelićanke i mučenice svete, suzaštitnice Europe. Ona, naime, fenomenološkom metodom dolazi do opisa čovjeka koji je bitno slobodan, bez obzira na druge mehanizme koji djeluju u njemu, ali je također potreban pomoći „odozgo“ kako bi bio oslobođen u najdubljoj točki njegova bića. Stoga ćemo u prvom dijelu prikazati fenomenologiju slobode kod Edith Stein koja se na različit način manifestira na nivou svijesti, volje, „savjesti“ ili u djelovanju i odnosu prema drugome, što ovisi i o stupnju „oslobođenosti“ čitave čovjekove strukture. U drugom dijelu naglasak će biti na važnosti čovjekova preuzimanja odgovornosti pred Bogom za sebe, druge i stvoreni svijet s obzirom na dar i moć slobode koju je primio.

1. Fenomenologija ljudske slobode kod Edith Stein

Husserl je svojom metodom učinio da se svijest razumije šire od područja spoznavanja, pa time i fenomenologija slobode ima svoju krajnju točku o kojoj ovisi i kroz koju otvara pristup i drugim područjima (osim sadržaju užeg područja čovjekove svijesti), tj. otvara se i dubljem unutarnjem, kao i vanjskom sadržaju, što kod Edith Stein zahvaća i dublji duhovni i religiozni nivo.

1.1. Husserlova fenomenologija (proširene) svijesti i potraga Edith Stein za dubljim nivoima čovjekova bića

Istražujući odnos svijesti i doživljaja, E. Husserl¹⁰ dolazi do ključka da se na transcendentnom nivou mogu razlikovati subjektivne strukture svijesti (*noesis*) te objektivne strukture sadržaja svijesti (*noema*). Tako možemo govoriti o svijesti u užem smislu riječi, kao i o sadržaju onoga čega smo svjesni, ali isto tako možemo govoriti o doživljaju (iskustvu) koje prati našu svijest. Na temelju tog razlikovanja otkrivamo temeljnu usmjerenost subjektivnih struktura i njihovu ovisnost o objektu. Svijest je, tako, usmjerena na nešto čega smo svjesni, osjećaj je usmjeren na vrijednost, volja na nešto što se hoće, a djelovanje na oblikovanje vanjskog svijeta, itd. Odnos između subjektivne i objektivne strane izražava se kroz intencionalnost. Objekt je dan te je uzrok konstituiranja svijesti i iskustva subjekta. Apsolutni subjekt i temelj transcendentne svijesti je

10 Edmund Husserl (1859., Prostějov, Češka, - 1938., Freiburg, Njemačka.), otac fenomenologije, filozofskog pravca na početku 20.st.

„čisti ja“ koji čitav svoj sadržaj duguje psihofizičkoj dimenziji subjekta i njegovu odnosu prema svijetu koji ga okružuje.¹¹

Nakon prevelikog naglaska na subjekt i subjektivne strukture svijesti u kantovskoj i neokantovskoj filozofiji, fenomenologija donosi veliku novost (iako samo na transcendentnom nivou), a to je zaokret prema objektu. Iako Edith Stein ostaje Husserlova učenica te je bila i njegova privatna asistentica,¹² ipak je ovo odvajanje čistih struktura svijesti i stvarnog svijeta nije do kraja ispunjavalo te je već na početku samostalnog promišljanja odlučila integrirati i Schelerovu etiku vrijednosti i naglasak na čovjeku ili osobi kao mikrokozmosu.¹³ Mnogi Husserlovi učenici su, ipak, išli i dalje te su se okrenuli prema metafizici i stvarnom svijetu. Stein je smatrala je da je za to zaslužna Husserlova filozofija koja je tražila objektivnost, slobodu od predrasuda, otvorenost i zajedništvo u promišljanju te je time mnoge dovela do kršćanske vjere i Katoličke Crkve.¹⁴ Edith Stein ostaje vjerna fenomenološkoj metodi, ali smatra da se može proširiti i na područje vjere i religioznog iskustva u metafizičkom smislu riječi, što je Husserl negirao.¹⁵ U tom smislu analizira postepeno i sam fenomen slobode, tj. kao fenomen koji je vezan uz život našeg ja, ali ga opisuje i unutar naravnog čovjekova iskustva, dotičući i sferu vjere jer se temeljna sloboda ne može razumjeti bez religioznog aspekta.

1.2. Sloboda je vezana uz egološki ili jastveni život ljudske osobe

Na tragu Husserlove fenomenologije, dakle, Stein veže slobodu uz čovjekov „ja“ i njegov duhovni život. Zato će reći: „Što znači sloboda? To je kao reći: ja mogu. Kao budno i duhovno ja, gledam u svijet stvari. No, ne nameću mi se: stvari me pozivaju da ih pratim, da ih promatram s različitih strana, da proniknem u njih. Ako se odazovem tom pozivu, one

11 Usp.: Edith STEIN, „*Freiheit und Gnade*“ und weitere Beiträge zu Phänomenologie und Ontologie (1917–1937), Edith Stein Gesamtausgabe (dalje: ESGA) 9, (Freiburg im Br.: Verlag Herder, 2014.), 87–88

12 Usp.: Edith STEIN, *Iz života jedne židovske obitelji* (Zagreb: Hrvatsko kulturno društvo sv. Jeronima, 2009.), 387–388.

13 Schelerovo temeljno djelo je *Der Formalismus in der Ethik und die materiale Wertethik: Neuer Versuch der Grundlegung eines ethischen Personalismus*, 1913. (Formalizam u etici i materijalna etika vrednota: novi pokušaj postavljanja temelja za etički personalizam). U svojoj kasnijoj fazi važna je i knjiga *Die Stellung des Menschen im Kosmos*, 1928./ *Položaj čovjeka u Kozmosu* (Sarajevo: Veselin Masleša, 1987.).

14 Usp.: Edith STEIN, „Die weltanschauliche Bedeutung der Phänomenologie“, *„Freiheit und Gnade“ und weitere Beiträge zu Phänomenologie und Ontologie* (1917–1937), 157.

15 Usp.: Edith STEIN, „Die weltanschauliche Bedeutung der Phänomenologie“, 154.

mi se sve više otvaraju. Ako ne slijedim taj zahtjev - a mogu ga odbiti - moj pogled na svijet ostaje siromašan i fragmentiran."¹⁶

Ovdje već vidimo zaslugu fenomenološkog pristupa koji smatra da je sadržaj naše svijesti i iskustva dan te gotovo možemo govoriti o nekom aspektu „slobode“ koja je prisutna u samom toj sadržaju i stvarima koje spoznajemo. Kako je moguće govoriti o određenoj „slobodi“ koja je neovisna o čovjeku kao subjektu svijesti kojeg je moderna filozofija stavila u središte cjelokupne spoznaje? Moguće je jedino ako priznajemo i pretpostavimo da su „stvari“ koje fenomenologija analizira, kao i sve stvoreno prožeti duhom, tj. sama činjenica da mi susrećemo „stvari“ koje već imaju određenu formu, znači da prepoznamo u njima određeni „duh“.¹⁷ Bit i bitak neke stvari je nešto duhovno, a ne materijalno i samo duhovnom spoznajom možemo doprijeti do te stvarnosti, a ne materijalističko-fizicističkim pristupom stvarnosti koji je karakteriziran determinizmom. Jasno je, dakle, zašto se sloboda veže isključivo uz ljudski duh, dok se već na području psihe, a da ne govorimo o fizičkom aspektu osobe, smatra da tu djeluju determinizmi kakvi djeluju u prirodi. Stein će, stoga, u svojem djelu „*Psihologija i znanost duha*“ reći da: „U starom sporu između determinizma i indeterminizma postavlja se pitanje je li ljudski psihički život – u cijelosti ili djelomično – svrstan u veliki uzročni kontekst prirode. Problem se, međutim, ne prikazuje uvijek na ovaj način. Pod pojmovima ‘sloboda’ i ‘nužnost’ miješaju se mnoge i vrlo različite stvari: nekada je riječ o ovisnosti volje o teoretskom razumu, nekada o ovisnosti ljudske volje o božanskoj volji, nekada o općem zakonu uzročnosti.“¹⁸ Ukoliko je, stoga, sloboda samo stvar duha, u tom smislu ništa ne može ograničiti slobodu.¹⁹

16 Edith STEIN, *Der Aufbau der menschlichen Person*. Vorlesung zur philosophischen Anthropologie (ESGA 14), (Freiburg im Br.: Verlag Herder, 2004.), 79.

17 Forme materijalnih struktura su duh u objektivno-duhovnom smislu („die Formen materieller Gebilde als Geist im Sinne des Objektiv-Geistigen“). Edith Stein, *Der Aufbau der menschlichen Person*, 131. Forma koja oblikuje tvar [Stoff] sama po sebi nije materijalna. „Die stoffgestaltende Form ist nicht selbst Stoff“. Edith STEIN, *Endliches und ewiges Sein: Versuch eines Aufstiegs zum Sinn des Seins*, Anhang: Martin Heideggers Existenzphilosophie. Die Seelenburg (ESGA)11/12 (Freiburg im Br.: Herder Verlag, 2006.), 321. S druge strane, ono što je materijalno u smislu punine života, nije nešto neduhovno, već pripada samom duhu. „Stoff im Sinn der Lebensfülle ist nicht Ungeistiges, sondern gehört zum Geist selbst.“ Edith STEIN, *Endliches und ewiges Sein: Versuch eines Aufstiegs zum Sinn des Seins*, 323.

18 Edith STEIN, *Beiträge zur philosophischen Begründung der Psychologie und der Geisteswissenschaften* (Tübingen: Max Niemeyer, Verlag, 21970.), 2.

19 „Einmal ist die Freiheit (streng genommen) durch nichts einzuschränken.“ Edith STEIN, *Eine Untersuchung über den Staat* (Tübingen: Max Niemeyer, Verlag, 21970.), 398.

1.3. Sloboda i ljudska volja

Ljudski duh, dakle, nije čisti duh, već čovjekov duhovni život slijedi zakon ljudske naravi koji je različit od anđeoske ili Božje naravi. Proces spoznaje je proces duhovno-osobnog djelovanja koji pretpostavlja slobodu kao uvijek ponovni odabir usmjerenja razuma i volje prema biću čije se postojanje priznaje i prepoznaje. Sloboda ljudskog duha nije poništena postojanjem drugih bića i njihove svrhovitosti, nego je pozvana na ljudski način vlastitog ostvarivanja.

„Karakteristika osobno-duhovnog djelovanja je da bude *svjesno, usredotočeno i slobodno*. Duhovna osoba djeluje slobodno. Njezino djelovanje je svjesno i voljno. Njezina spoznaja ima istinu kao svoj cilj, a njezina je volja usmjerena na dobro (barem prema nečemu što vidi kao dobro). Put do cilja nije proizvoljan. Svatko tko želi shvatiti istinu (tj. shvaćanje duhom bića kakva jesu) i ostvariti dobro, dužan je postupati na određeni način. I taj zakon nazivamo zakonom razuma. Ovaj zakon nije prisila kojoj se duh slijepo pokorava. Može ga sam spoznati i prema njemu se slobodno orijentirati.“²⁰

Ako slobodu, dakle, proširimo i na volju, tada se sloboda osjeća kao moći ili ne moći nešto postići (kao npr. htjeti, osjećati, činiti). Pri opisu stvarnosti volje, Stein naglašava da postoji voljni čin i čin volje (*fiat*).²¹ Voljni čin može značiti konkretno jedinstvo stava volje i svrhe.²² Voljni čin je proces koji obuhvaća međusobno povezane čine djelovanja volje. Možemo reći da se ovdje radi o određenoj spontanosti volje osobe koja djeluje u spoznavanju, osjećanju, htijenju i djelovanju. „Slobodni čin označuje se kao čin koji spontano proizlazi iz *‘ja’*.“²³ To su, dakle, čini koji proizlaze iz čistog i slobodnog „ja“ i mogu proizlaziti i iz svrhe, ali moraju započeti od jednog *fiat* ili odluke volje. Čin volje najbolje se očituje onda kad se radi o nekoj prepriki koja se doživljava između onoga što se je shvatilo (i/ili osjetilo) i onoga što se je htjelo ostvariti. Stein navodi primjer fizičkog napora, tj. kad fizičke snage posustaju, osoba treba odlučiti snagom volje djelovati protiv vlastitog psihofizičkog

20 Edith STEIN, *Der Aufbau der menschlichen Person*, 119.

21 Fiat voljne odluke odgovara *fieri* htjenog i *facere* voljnog subjekta u djelovanju. Usp.: Edith STEIN, *Zum Problem der Einfühlung* (Halle: Buchdruckerei des Waisenhauses, 1917.), 61.

22 Usp.: Edith STEIN, *Beiträge zur philosophischen Begründung der Psychologie und der Geisteswissenschaften*, 54.

23 Edith STEIN, *Eine Untersuchung über den Staat*, 310-311.

mehanizma. Tu osoba doživljava volju kao nešto što proizlazi iz duha, iz duhovnog ili „čistog ja“, pa je takav duhovni život pravi temelj slobode gdje „ja“ stvara nešto novo. Slobodni čini ili čini koji proizlaze od našeg „ja“ su, npr.: donijeti odluku, slobodno nešto učiniti, razmišljati svjesno o nečemu ili prekinuti vlastiti tijek misli, zahtijevati, odobravati, obećati, narediti posluš. Preko takvih slobodnih čina naš „ja“ određuje smjer te „stvara“ određeni vlastiti osobni život. Sloboda samoodređenja mu je, ipak, dana kao što mu je dan i bitak obdaren životom. „Ja“ izabire iz onoga što mu je ponuđeno, ali po tom „ja“ naš osobni život poprima najspecifičniju formu osobnog života. Slobodno djelovanje u tijelu i formiranje vanjskog svijeta pomoću tijela kao instrumenta potvrđuju, ipak, kako kaže Stein „da sloboda nije ograničena na čisto duhovno polje i da to nije u sebi zatvoreno područje“,²⁴ nego se tiče čitave njegove osobe uključujući i njegovu psihu i tijelo.

1.4. Sloboda, savjest i duša

Sloboda se, tako, tiče čitave osobe te možemo reći da se razvija osoba, a ne sloboda²⁵ i da je sloboda konstitutivna stvarnost osobe, pa čak i onda kad osoba ne upotrebljava slobodu u smislu čina volje ili kao ljudski duh koji se suprotstavlja psihofizičkoj dimenziji osobe. Slobodu najviše, ipak, doživljavamo kad je povezana s „moći“ izabrati, odlučiti se i djelovati. Stein će reći da osobna duhovnost „uključuje ‘moć’ kao slobodu. Iz moći proizlazi mogućnost dužnosti. Slobodno ja, koje može odlučiti hoće li nešto učiniti ili ne učiniti, učiniti ovo ili ono, duboko u sebi osjeća se pozvanim učiniti jednu stvar radije nego drugu. Budući da je sposoban uočiti zahtjeve i slijediti ih, sposoban je postaviti ciljeve i ostvariti ih djelovanjem. Moći i trebati, htjeti i djelovati iznutra su povezani.“²⁶

Naša je volja usmjerena na ono što je ili nam se predstavlja kao dobro za nas. U prepoznavanju istine tog dobra, doživljavamo određeni „poziv“ da to i ostvarimo. Ovo osjećati se „pozvanim“, pripada savjesti kao funkciji duše čiji se glas najbolje čuje na najdubljem nivou duše, tj. u duhovnoj duši u kojoj naš „ja“ ima pravo mjesto, gdje je zaista „kod kuće“. Naš „ja“, ipak ne živi na tom nivou, nego uglavnom na površnijem nivou. Glas savjesti ga stalno zove iznutra da se vrati pravom mjestu svojeg prebivanja. Ako odgovori tom glasu milosti kroz trajne slobodne nutarnje činove, može se dogoditi da dođe do nutarnjeg preobražaja.

24 Edith STEIN, *Endliches und ewiges Sein: Versuch eines Aufstiegs zum Sinn des Seins*, 317.

25 Usp.: Edith STEIN, *Eine Untersuchung über den Staat*, 398.

26 Edith STEIN, *Der Aufbau der menschlichen Person*, 79.

Stein, tako razlikuje, djelovanje prema psihičkoj, neslobodnoj strukturi duše koja ima svoj izvor u *kraljevstvu naravi*, zatim djelovanje prema slobodnoj, razumskoj naravi čovjeka koja je u području *kraljevstva slobode* te djelovanje prema oslobođenoj čovjekovoj strukturi koja je usidrena u *kraljevstvu milosti*.²⁷ Možemo razlikovati temeljni princip djelovanja tih struktura, iako se ne mogu strogo odvojiti, jer i onaj koji bi djelovao samo iz psihofizičkih potreba, treba u određenom trenutku upotrijebiti slobodu i žrtvovati jednu ili drugu stvar da zadovolji te potrebe.²⁸ Onaj koji djeluje prema zakonu razuma, nadalje, ne može trajno živjeti na nivou praznih formi pojmova pa se tako povremeno prepušta psihičko-osjetilnom djelovanju te pada ispod svoje naravi, tj. u djelovanje prema instinktima. Onaj koji živi iz najdublje dubine svojega bića, tj. onaj koji je povučen u najdublji dio sebe, biva uzdignut iznad sebe i iznad svoje naravi, u kraljevstvo milosti. Ovdje se događa oslobođenje čitave njegove strukture.²⁹ S jedne strane, potpuno prihvaća sebe i sve ono što on jest odozdo, ali da bi to mogao učiniti, mora svoju slobodu prihvatiti kao onu koja proizlazi odozgo. Na taj način ne samo da njegov um postaje darovano osobno vlasništvo nego to postaje i čitava njegova duša sa svime onime što ona formira, tj. sve što djeluje i živi na potisnut način u tami njegove duše polako dolazi na svjetlo i postaje slobodno. To približavanje jedinstvu duše i tijela, „duhovnog“ i „materijalnog“ aspekta u čovjeku, približavanje je „točki“ odakle primamo čitavo svoje biće, ono što jesmo „odozgo“, koje ujedno označuje „sličnost“ Bogu koji je u sebi jedno, ali po naravi, a ne po milosti kao čovjek. Stein će, stoga, reći da:

„Po tome što jest, nijedno zemaljsko stvorenje nije mu bliže od čovjeka, nijedno nije toliko ‘stvorenje na njegovu sliku’ jer jedino je čovjek kao osoba, kao ego, kao početak bića, analogan Bogu. Ali da li ovaj pristup Bogu u formi objekta, štostva i načina postojanja [*Was und Seinsmodus*] nužno dovodi do drukčijeg podrijetla? Mislim da se to ne može reći. Čovjek je svakako stvoren kao biće koje se razlikuje od svih pukih prirodnih tvorevina (ako puke «prirodne tvorevine» [*bloße »Naturgebilde«*] shvatimo kao one koje nisu osobno oblikovane): njegova vlastita psihofizička priroda [*leiblich-seelische Natur*] stavljena je u njegove vlastite ruke, duhovne osobe, kao slobodan posjed. Ali ova struktura mu je dana, dio je

27 Usp.: Edith STEIN, „Freiheit und Gnade“, *„Freiheit und Gnade“ und weitere Beiträge zu Phänomenologie und Ontologie (1917–1937)*, 10-27.

28 Usp.: Edith STEIN, *Znanost križa*, 100-101.

29 Na taj način postaje samom sebi dar. „So erhält sie durch die Gnade sich selbst zum Geschenk“. Edith STEIN, *„Freiheit und Gnade“*, 27.

njegova bića, baš kao što je ono što je 'prirodno' u vezi s njim, i baš kao što čista prirodna bića imaju svoju 'prirodu'."³⁰

Možemo, stoga, reći da je naš „ja“ kao „vrata“ kroz koja ljudski duh ulazi i tvori duhovni (transcendentni) svijet koji je „čista formalna struktura“, ali ako se otvori vlastitoj dubini, otkriva svoj pravi izvor i postaje kao „vrata“ za duhovno-osobni život čitavog čovjekova bitka koji ima svoj zadnji princip u ljudskoj duši.³¹ Sloboda, posljedično, ima svoje stupnjeve i kvalitativnu različitost s obzirom na to radi li se o djelovanju ljudskog duha na transcendentnom nivou ili o djelovanju našeg „ja“ iz središta vlastitog bića, tj. iz dubine ljudske duše. Stein, stoga, započinje svoju fenomenologiju slobode iz područja svijesti uz koju je vezan naš spoznajni „ja“, kako bi preko toga došla do dubljeg značenja odnosa slobode, našeg „ja“ i duše.³² Iz tog središta osoba može u potpunosti raspolagati samom sobom, jer je sama sebi dana na dar i iz te stvarnosti, može svojem biću dati formu. „Ja“ koji proizlazi iz središta duše, može učiniti da, kroz dušu kao formu tijela, čitavo biće zadobije osobnu duhovnu formu.³³

1.5. Sloboda i čovjekova socijalna dimenzija

Čovjek koji je slobodan prema svojoj izvornoj ljudskoj strukturi, ne postaje odmah svjestan svega onoga što je primio kao nešto nasljedno, urođeno, što je primio od društva ili onoga što je primio od samoga Boga. Ta svijest i slobodno prihvaćanje ili neprihvaćanje onoga što spada u njegovu psihofizičku i socijalnu dimenziju. Čovjekovo „postojanje je postojanje u svijetu i njegov život je život u zajednici“.³⁴ On je prisutan u svijetu zajedno s drugim ljudima i sve što mu je dano i primio je od drugih i od Boga, dano mu je kako bi formirao sebe i u slobodnom djelovanju, na osoban način, tvorio živo tkivo zajednice. „Njegovo djelovanje je, uglavnom, djelovanje u zajednici.“³⁵ Nije svejedno, stoga, za kakve će se vrijednosti opredijeliti jer sve to utječe na zajednicu. I međusobna djelovanja stvaraju određene

30 Usp.: Edith STEIN, *Potenz und akt: Studien zu einer Philosophie des Seins*, ESGA 10 (Freiburg im Br.: Herder Verlag, 2005.), 178.

31 Usp.: Edith STEIN, *Endliches und ewiges Sein: Versuch eines Aufstiegs zum Sinn des Seins*, 369-370.

32 „Duša, ja, sloboda“ je podnaslov u njezinoj knjizi „Znanost Križa“ kojim pojašnjava odnos ovih stvarnosti. Usp.: Edith STEIN, *Znanost križa*. Studija o Ivanu od Križa (Zagreb: Kršćanska sadašnjost - Hrvatski karmelićani i karmelićanke, 1983.), 98-102.

33 Usp.: Edith STEIN, *Endliches und ewiges Sein: Versuch eines Aufstiegs zum Sinn des Seins*, 320.

34 Edith STEIN, *Der Aufbau der menschlichen Person*, 134.

35 Edith STEIN, *Der Aufbau der menschlichen Person*, 157.

strukture koje će biti više ili manje podvrgnute određenim obrascima ponašanja koje nemaju neke dublje vrijednosti, ili će biti regulirane samo izvana pravom i zakonima. Strukture države se, npr., temelje na zajednici zajednica te će ovisiti upravo o tim dubljim duhovnim vrijednostima, je li neka zajednica dublje „izgrađena“ i živi na dubljem duhovnom nivou ili se radi samo o vanjskim strukturama koje samo „izvana“ drže tu određenu zajednicu ljudi.

2. Odgovornost osobe prema Bogu za sebe, za druge i stvoreni svijet

Osoba koja prima na dar samoga sebe, zajednicu i svijet, prima i sposobnosti i mogućnosti da djeluje, pa postaje i odgovorna pred Bogom za sebe, druge i stvorenja.

2.1. Odgovornost pred Bogom za sebe i druge

Iako čovjekova odgovornost za sebe, druge, stvoreni svijet počinje na nivou njegova razumijevanja ovih stvarnosti i slobodnom prihvaćaju njihovih vrijednosti te davanjem odgovora na ove vrijednosti, usmjerujući svoju slobodnu volju prema svemu što je prepoznao kao istinito dobro te djelujući u tom istom smjeru, ipak je prava sloboda, a onda i prava odgovornost prisutna tek na nivou duše. Onaj koji je imao mogućnosti doći do tog najduhovnijeg nivoa (npr. ako su mu dane vrijednosti koje je primio kroz obitelj, kulturu, društvo, vjeru, sakramente, molitvu), koji je imao mogućnosti izgraditi svoje stavove i djelovati iz tog izvora, a nije to ostvario zbog drugih površnijih motiva, odgovoran je pred Bogom za taj nedostatak duha i duhovnosti i na neki način je odgovoran i za neiskorišteni potencijal „moći“ koju je mogao iskoristiti kao pomoć sebi, drugima i stvorenom svijetu. Osoba, stoga, prvu odgovornost ima pred Bogom, a taj dar i odgovornost najbolje spoznaje u najintimnijem dijelu duše, u savjesti. Edith Stein će, zato, reći:

„ono najdublje i najindividualnije što čovjek jest, duguje jedino Bogu, a sve što duguje zemaljskim zajednicama duguje neizravno Bogu. Bogu duguje sve ono što on jest. Zahvaljujući Bogu uključen je u zajednicu u kojoj se nalazi i Bog utvrđuje opseg obveza koje ima prema njima. Bogu trebam odgovarati za sve što sam odgovoran. Na što se to odnosi, tj. *što je moja dužnost*, govori mi savjest. Slijediti je, pitanje je moje slobode. U svakom čovjeku postoji područje koje je slobodno od svih zemaljskih veza, koje ne dolaze od drugih ljudi i koje drugi ljudi ne određuju. Ovdje je on

sam pred Bogom. To je najintimnija točka duše, apsolutno individualnog i slobodnog, osobnog ja.“³⁶

Odgovornost za vlastitu slobodu na ovom najdubljem nivou naše duše je ostati u stanju primanja. Kad uđe u područje duhovnog područja vlastite duše, ostaje samo odgovornost za stanje koje je biti u stalnom primanju milosti, dok sve drugo Bog sam izvodi u duši. Sloboda se izražava upravo u tom sudjelovanju na djelovanju Božje milosti. Edith Stein će zato reći da se: „vlastita djelatnost duše naoko sve više smanjuje što se više približava svojoj najintimnijoj nutрини. A kad stigne onamo, Bog u njoj čini sve, ona više ne treba raditi ništa drugo osim primati. No baš u tom primanju dolazi do izražaja njezino dioništvo u slobodi. Ali osim toga sloboda je prisutna u još mnogo odlučnijoj točki: samo zato Bog tu čini sve jer mu se duša potpuno predaje. A to predanje je najviši čin njezine slobode.“³⁷ Milost upotrebljava putove i forme koje odgovaraju čovjekovoj naravi,³⁸ te ga osposobljava i uzdiže na nadnaravni nivo i čini sposobnim za nadnaravne čine. Ako postoji obveza ići iznad svojih snaga, znači da se treba osloniti na izvor snage koja nadilazi njegovu narav. Vjera ukazuje na taj izvor i iskustvo života u vjeri potvrđuje da Bog ne traži ništa od čovjeka, a da mu u isto vrijeme ne daje i potrebnu snagu.³⁹

Budući da je osobni ja kod kuće tek u duši, odavde je sposoban sagledati pravi smisao svakog događaja, može ih primati dublje u dušu te odgovoriti na adekvatniji način na smisao i važnost određenog događaja.⁴⁰

„U konačnici [reći će Stein], svaki zahtjev pun smisla koji se pojavljuje u duši s obvezujućom snagom je ‘riječ Božja’. Nema tog smisla koji nema svoj vječni dom u ‘Logosu’. I tko god odmah prihvati takvu Božju riječ, dobiva u isto vrijeme i božansku snagu da odgovori toj riječi. No, svako povećanje milosti također je i jačanje duhovnog bića i otvaranje duši bogatije i suptilnije razumijevanje ‘božanske riječi’ za nadnaravni smisao koji nam progovara u svim događajima i koji se u nutрини duše očituje kao ‘nadahnuće’ [Einsprechung]. Zbog toga je duša, koja se snagom svoje slobode oslanja na Duha Božjega ili na život milosti, sposobna obnoviti se i potpuno preobraziti. Njezina sloboda djelovanja podržana milošću ima moć nad svim nehohičnim pokretima duše.“⁴¹

36 Edith STEIN, *Der Aufbau der menschlichen Person*, 157.

37 Edith STEIN, *Znanost križa*, 100. Kurziv je naš.

38 Edith STEIN, *Was ist der Mensch, Eine theologische Anthropologie*, Edith Steins Werke (ESW), XVII. (Freiburg im Br.: Verlag Herder, 1994.), 115.

39 Usp.: Edith STEIN, *Endliches und ewiges Sein: Versuch eines Aufstiegs zum Sinn des Seins*, 375.

40 Edith STEIN, *Endliches und ewiges Sein: Versuch eines Aufstiegs zum Sinn des Seins*, 367-374.

41 Edith STEIN, *Endliches und ewiges Sein: Versuch eines Aufstiegs zum Sinn des Seins*, 375.

Spoznaja i djelovanje prema oslobođenoj strukturi vlastitog bića u milosti Božjoj, omogućuje duši da bude duboko utjelovljena u svoju povijest, ali i u povijest cijelog čovječanstva, a opet da u darovanoj slobodi bude izdignuta iznad onoga što je ograničeno i prolazno.

2.2. Međusobna odgovornost u Crkvi i odgovornost za čovječanstvo

Milost Božja isto ostaje slobodna izabrali način i dubinu objavljivanja Božje nutrine pojedinoj duši. Budući da smo kao tjelesna bića više okrenuti izvanjskim stvarima nego našoj nutrini, Krist je odabrao utjelovljenje kao način na koji se kroz ljudsku narav može komunicirati drugima. I želio je Crkvu kao onu koja može pružiti milost kroz vidljivu stvarnost. „Budući da su ‘živo kamenje’ Crkve ljudi, njezina struktura i sve njezine institucije u funkciji su ljudske naravi. Zato je njegova Glava Bog i čovjek u isto vrijeme, zato joj daje božanski život posredstvom svoje ljudske naravi, govori ljudima ljudskim riječima i omogućava komunikaciju života na takav način da *ide putem tijela kako bi došao do duše*.“⁴² Biti mistično tijelo Kristovo, znači da smo jedno s Bogom, jedno u Bogu i da živimo iz predanja njegovoj volji. Znači da više nismo svoji te da na sebe primamo sve ono što je Kristovo i da u njemu postajemo na neki način euharistija ili žrtva hvale koja se prinosi Bogu za druge.

„Na njemu [Kristu] počiva Crkva. Unutar postojeće Crkve postoje iskustva zajednice svih vrsta: pobožnost, entuzijizam, djela milosrđa itd. – ali Crkva svoje postojanje ne duguje njima. Umjesto toga, činjenica da pojedinac stoji pred Bogom, na temelju međusobne suprotnosti i uzajamnosti božanske i ljudske slobode, daje mu moć da stoji tamo za svakoga - a ovo: *‘Jedan za sve i svi za jednoga’* je ono što definira Crkvu.“⁴³

Budući da je ljubav duša kršćanske duhovnosti i onaj tko sebe predaje Bogu, predaje se i za čitavu Crkvu kao i za pojedince koji su dio te zajednice, ali ne žive iz Duha te nisu u potpunosti živi članovi Crkve. „Svatko je odgovoran za svoje spasenje u onoj mjeri u kojoj se to može postići suradnjom njegove slobode, a ne bez nje. Istodobno je svatko odgovoran za spasenje svih, do te mjere da molitvom ima mogućnost tražiti milost za sve ostale; njegova molitva je njegov slobodan čin jer je odgovornost usidrena u sferi slobode.“⁴⁴ Subjektivno, naravno, nitko ne može tvrditi da je svetiji od drugih i imati sigurnost da je njegova molitva zaslužnija pred Bogom, ali objektivno

42 Edith STEIN, *Endliches und ewiges Sein: Versuch eines Aufstiegs zum Sinn des Seins*, 350. Kurziv je naš.

43 Edith STEIN, „Freiheit und Gnade“, 37.

44 Edith STEIN, „Freiheit und Gnade“, 36.

je Bogu draža molitva onoga koji ga više ljubi i pouzdaje se u njega, zato: „Pojedinač može zamijeniti drugoga koji je njegov bližnji ili onoga koji se je preporučio njegovim molitvama jer je zbog jednog ili drugog motiva njegova ljubav djelotvornija.“⁴⁵ Ta odgovornost kršćanina koju ima za druge kršćane temelji se upravo na tome što nam je u Crkvi i sakramentima darovan sam Krist (na poseban način u euharistiji), a u njemu i ljubav kakvu je on imao za svoje učenike. Poziv Kristov je milost, ali je uvijek pretpostavljao i čovjekov slobodan odaziv. Tako se je od „suradnje naravi, slobode i milosti *izgradilo Mistično Tijelo Kristovo*“.⁴⁶

Čitava Crkva, kao i svaki pojedini njezin član je, nadalje, odgovoran pred Bogom ujedno i za čitavo čovječanstvo jer „svako ljudsko biće prije i poslije zemaljskog života podvrgnuto je njegovu biću i pozvano od njegova bića ako je njegov finalni uzrok“⁴⁷ te „svaki pojedini čovjek je stvoren da bude član ovog Tijela [...]“.⁴⁸ Ova zastupnička duhovnost i želja za prikazivanjem vlastitog života za čitav svijet bila je kod Edith Stein jako živa te je u jednom spisu napisala:

„Čezne za ispaštanjem [*Sühneleiden*] samo onaj koji ima otvorene duhovne oči za sveukupnost nadnaravnih događaja ovoga svijeta. To je moguće samo kod ljudi u kojima živi duh Kristov koji, kao članovi, primaju od Glave njegov život, njegovu snagu, njegovo značenje i njegovo usmjerenje. S druge strane, ovo ispaštanje vezuje uže s Kristom, kao što svaka zajednica postaje sve ujedinjenija dijeleći život i rad i kao što udovi tijela postaju uvijek više jedno u organskom međudjelovanju.“⁴⁹

Edith Stein je vjerovala da duboko jedinstvo jedne jedine duše s Bogom može učiniti puno više nego mnoga djela koja još uvijek slijede samo naravno razumijevanje stvari. Zato će reći ovako za sv. Tereziju Avilsku i njezine duhovne kćeri: „Tko se svim srcem preda Gospodinu, on ga izabire za oruđe za izgradnju svojega kraljevstva. Samo on zna koliko je molitva svete Terezije i njezinih kćeri pridonijela zaštiti Španjolske od vjerskog raskola i kakvu je snagu pokazala u vatrenim vjerskim borbama u Francuskoj, Nizozemskoj i Njemačkom Carstvu.“⁵⁰

45 Edith STEIN, „Freiheit und Gnade“, 38.

46 Edith STEIN, *Endliches und ewiges Sein: Versuch eines Aufstiegs zum Sinn des Seins*, 440.

47 Edith STEIN, *Endliches und ewiges Sein: Versuch eines Aufstiegs zum Sinn des Seins*, 440.

48 Edith STEIN, *Endliches und ewiges Sein: Versuch eines Aufstiegs zum Sinn des Seins*, 440.

49 Edith STEIN, „Kreuzesliebe, 24.11. 1934“, *Geistliche Texte II* (ESGA 20), (Freiburg im Br.: Verlag Herder, 2007.), 135.

50 Edith STEIN, „Das Gebet der Kirche“, *Geistliche Texte I* (Freiburg im Br., Verlag Herder, 2009.), 54.

2.3. *Odgovornost za stvoreni svijet u kontekstu suradnje čovjeka i Božje milosti*

U Kristu nisu ujedinjeni samo kršćani i cijelo čovječanstvo nego i sve stvoreno: „Kao Glava čovječanstva koja ujedinjuje više i niže stupnjeve, Krist je Glava svega stvorenoga.“⁵¹ Sve stvorenje, kao što kaže sv. Pavao, „zajedno uzdiše i muči se u porođajnim bolima [...] iščekujući objavljene sinova Božjih...“ (Rim 8, 21-22). Edith Stein smatra da te riječi potvrđuju da sve stvoreno čezne za spasenjem, ali njima nije dano takvo razumijevanje i duhovna sposobnost kao što je to dano čovjeku. Osim između čovjeka i svega stvorenja, Stein smatra da postoji radikalna razlika između žive i nežive prirode. Neživa priroda ne osjeća takvu metafizičku tjeskobu kao živa stvorenja, ali isto ima potrebu izvanjske intervencije da ostvari svoj potpuni potencijal. Ona ne može osigurati očuvanje same sebe, pa ima potrebu za slobodnim i razumnim bićem koje joj može pomoći da slobodno djeluje. Stein, također, ističe kako moderna tehnologija, umjesto da služi ljudskim potrebama i pomaže čovjeku u nadziranju prirode, često gubi iz vida tu izvornu svrhu. Čovjek, prema njezinu mišljenju, snosi odgovornost za sve poremećaje prirodnih ravnoteža i odstupanja od izvorne svrhe stvaranja. Vjeruje da ljudska bića imaju prirodenu sposobnost prihvaćanja te odgovornosti.

Kada se radi o živim bićima, ta je odgovornost još veća. Životinje također osjećaju metafizičku tjeskobu i teže sigurnosti koju im može donijeti samo milost. Međutim, budući da nemaju slobodnu volju niti razumiju točno što im nedostaje, njihovo spasenje može doći jedino izvana. Čovjek, kao biće sposobno za suosjećanje, može osjetiti njihovu potrebu za sigurnošću i zaštitom. Ipak, može im pomoći samo kao sin Božji uzdignut iznad prirode. Kao biće milosti i slobode čovjek može prepoznati tjeskobu životinja i njihovu čežnju za iskupljenjem, koja njima ostaje nepoznata. Ispunjen Božjom ljubavlju, čovjek može suosjećati s njihovom tjeskobom i pružiti im mir. Premda čovjekova odgovornost prema životinjama nije jednaka onoj koju ima prema drugim ljudima, Stein smatra da životinje, koje nemaju izravan pristup milosti, u potpunosti ovise o ljudskom posredovanju za svoje spasenje.⁵² Stein smatra da im čovjek može i treba pomoći, ali ne kao dio prirode, „nego ukoliko je kao *sin Božji* uzvišen iznad prirode“.⁵³

51 Edith STEIN, *Endliches und ewiges Sein: Versuch eines Aufstiegs zum Sinn des Seins*, 441.

52 Usp.: Edith STEIN, „Freiheit und Gnade“, 43-46.

53 Edith STEIN, „Freiheit und Gnade“, 43.

Zaključak

Na kraju možemo reći da Edith Stein, na neki način, oslobađa slobodu od vezanosti jedino uz čovjekov duh u užem smislu te riječi. Sloboda se, dakle, ne povezuje jedino uz aktivnost ljudskog duha i mogućnost izbora, već se radi i o otvorenosti za „duhovnu sferu“ koja je prisutna i u svemu što čini čovjekovo iskustvo u ovome svijetu, što je moguće jedino kroz slušanje svoje savjesti i stvaranjem prostora za interpersonalno slobodno djelovanje u zajednici. Svoje ispunjenje dobiva jedino ako „ja“, koji je ukorijenjen u duši, prima novi božanski život koji oslobađa čitavu čovjekovu „naravnu“ strukturu i čini čovjeka zaista slobodnim. Taj novi život daje novu slobodu, ali i novu odgovornost koja uključuje odgovornost za osobno spasenje i za spasenje drugih, ali i odgovornost za posredovanje milosti i spasenja čitavom stvorenom svijetu. Najdublja razina odgovornosti je u prihvaćanju Božjeg poziva koji ga osposobljava za ono što je po Božjem naumu pozvan izvršiti.

HUMAN FREEDOM AND RESPONSIBILITY TOWARDS ONESELF, OTHERS, GOD, AND THE CREATED WORLD IN THE WRITINGS OF EDITH STEIN

Summary

In line with Husserl's phenomenological method, Edith Stein first describes the phenomenon of freedom in the narrowest sense of the word, that is, as tied to human consciousness and the human spirit, which includes the will. She then presents it in a broader sense as a reality that permeates the entirety of human existence, including its social dimension. True freedom, however, is realized at the deepest spiritual level – in conscience and the spiritual soul – where we receive grace that transforms us. Our responsibility arises from the fact that we are free. A person can shape themselves, and from this ability also stems the responsibility for their own actions. Since grace, at the deepest level of the soul, brings new knowledge, new energy, and new strength, this gift also leads to new forms of responsibility.

The Church, as a community of salvation, is structured in a way that “adds” and provides “external” means of grace, which enable human freedom not only as a spiritual reality but also as a physical one. Intercessory prayer and mutual surrender to God, in a special way, build up the Church and create co-responsibility for the salvation of others. This responsibility extends to all of creation, to which, as God's children, we are called to mediate God's grace. According to Edith Stein, the Christian life is thus based on the cooperation between nature, freedom, and grace.

Keywords: *Edith Stein, freedom, responsibility, intercessory prayer, created world.*